

középpálya

Nem szerelmes földrajz

GRECSÓ KRISZTIÁNNAL BESZÉLGET FODOR PÉTER

– *A 2005-ben napvilágot látott regényed mottójául egy Móricz- és egy Krúdy-idézetet választottál. Mindkettő az időbeliség, a múlt és jelen közötti közvetítés, az emlékezet és a felejtés munkájának problémáit artikulálja. Ugyanakkor míg az előbbi inkább a falusi élet archiváló technikáinak szűkös voltára, addig az utóbbi a szokásokban, gesztusokban, világértelmezési módokban továbböröklődő múlt folytonosságára mutat rá. Családod életében, a generációk közötti hagyományozódásban milyen szereppel bírtak ezek a mozzanatok?*

– Öt hónapja dobozokból élek, költöztünk. A könyveim, a vitrinbe helyezhető büszkeségek mind utazótáskákban, porszívós dobozban, és csak akkor kerülnek a szemem elé, ha valami olvasmányra vagy hivatalos iratra feltétlenül szükségem van, és átdúrom érte a raktárszobát. Minden díszlet, fénykép, régi tárgy, emlék oda van bezúfolva, és csak a legszükségesebb használati tárgyak között élek. A lakás kölcsönben van, tudom, hogy el kell, el fogok költözni innen, ezért ami nem szükséges, tehát a múlt fölösleges dísze, azt puttonyban hagyom. Különös, egymásnak teljesen ellentmondó folyamatok játszódtak le bennem. A kísérlet, a laboratóriumi körülmények között tartott izoláltság, az örök jelen idő egyfelől bebizonyította, hogy a múltam egyenlő az identitásommal, a gyökereim vagyok én, másfelől meg, hogy fenébe ezzel a görcsös érzelgősséggel, mert dehogy. Ahogy a berlini ösztöndíjak alatt, a barátaim, anyám, eredményeim, munkám nélkül is voltam, voltam valaki, a díszletek nélkül is vagyok. Az általam eddig kultikusán őrzött családi képek, tárgyak, bémálkozásai emlékek, tablók egyszerre lettek döbbenetesen értékesek, és lényegtelenek is. A famíliám falusi paraszt család, erről már sokat beszéltem, ott nyoma sincs a múltmániának. De lehet, hogy nem is olyan baj az. A felejtés is tudás. Néha jobb, mint dagonyázni valami ostoba fikcióban. Már csak azért is, mert olyan kegyetlenül bárgyú ciklusokban ismétlődik ugyanaz. Ugyanolyan figurák, mint egyszeri, megismételhetetlen entitások. A rossz fiú, a bohém művész lélek, aki többre lett volna hivatott, az izgulós, idegbetegségre hajlamos fiú, a nagyon szép, könnyűvérű, korán levirágzó lány kicsit más, de lényegében ugyanaz. Nem tudok megőrizni semmit, és belefáradtam a görcsölés kudarcába. Mindig csak a legborzasztóbb élmények élénkek. Hogy a hullaszag édes, mondjuk. Minek kutakodni, ha az a tanulság, hogy baromira el lehet rontani. Akkor inkább nem akarok tudni semmit.

– Szövegeidben a múlt elfelejtett, elleplezett nyomainak föl kutatása, az elfojtott vagy csak egyszerűen elhallgatott titkok megfjtése szorosán kapcsolódik az identitásalakítás és -teremtés folyamatához. A saját önértelmezésedben hogyan módosult a jelentése a saját/idegen, otthonos/távoli, autentikus/kreált, meglévő/vágyott fogalom pároknak?

– Ez fölöttébb aktuális kérdés számomra a költözés után. Anyai nagyapám húsz évig dolgozott Pesten, építette, renoválta, dolgozott ezen a városon, és akart, szeretett élni benne. Minden vágya, élete legfőbb célja az volt, hogy ide költözhessen. Nem sikerült. Nem volt elég bátorsága hozzá, hogy elhagyjon egy földhözragadt, kegyetlen parasztasszonyt, akinek a falu volt az univerzum. Ha a *Hősök terén* járok, mindig eszembe jut, hogy megvalósítottam a vágyát. Volt bátorságom hozzá. Mikor nem érzem jól magam, az pedig gyakran megesik, igyekszem erre gondolni. Nagyapámnak volt egy története. Mikor Tito láncos kutyává romlott, őt egy éjjel felverték a munkásszállón, egy Volgába ültették, és kivitték a Hősök terére. Palánkot kellett építenie a jugoszláv nagykövetség elé, hogy a diplomaták elől elvegyék a kilátást. Ne lássák a mi szép és szabad hazánkat. Egy tökéletesen idegen helyen ezzel találok valami személyeset. És ez nem a „három nővéres”-elvágyódás beteljesülése, a csehovi Moszkvába kéne menni megkönnyebbülése. Hogy honnan be-szélek ezen túl, azt persze nem tudom. Nincs pozícióm. Az életkorom okán sincs, a pályám átmenetisége is labilissá tesz, ahogy az életformám tökéletes cseréje is. Azt csak remélni tudom, hogy lehet olyannak látni valamit, amilyenné egy írás teszi. Ez nem föltétlenül ideológia, nekem szokott sikerülni. Az olvasmányélményeim legyőzik az egzisztáló valót. Mostanában sokat járok színházba. Közben *Az Ikszeket* olvasom. A kreált hatása erős lehet az autentikusra, a vágyotté a meglévő-re, hogy a te opcióddal éljek.

– Isten hozott című munkád sok szállal kötődik a magyar irodalomban (is) kiterjedt szövegkorpusszal bíró fejlődésregény hagyományához. A szűkebb és tágabb közösséghez való viszonyod, szellemi orientációd alakulása milyen narratív keretbe lenne leginkább elrendezhető: folyamatosság, módosulások, törések, zsákutcák, kitérők stb.?

– Van bennem egy adag kordában tartott paraszti gőg, ami az efféle kérdésekre szeretne kitörni. Az önvallomással ezért itt óvatosan bánnék. Csak annyit, hogy nálam sokkal tehetségesebb emberek ragadtak ott falun, vesztek el valami céltalan, ostoba élet útvesztőiben. Sokkal tehetségesebbek, mint én. Egyetlen tulajdonság hiányzott belőlük: az alázat. Megvolt a vágy a tanulásra, az önképzésre, de ahogy az életkoruk már nem adott védelmet, vagyis a naiv nyitottság szerepéből kénytelenek voltak a tájékozatlan, első generációs értelmiségibe váltani, inkább megfutamodtak. Mert megalázva érezték magukat. A fejlődés, a változás, az utazás, a költözés, az otthontalanság, az átalakulás valószínűleg stabil metaforái lesznek a prózáimnak. Az alapvető kényszer: elhagyni biztos helyeket, mert nem engednek, visszahúznak, és mindig idegenbe menni, ami másnak lehet sajátja, de nekem folyton új, idegen, és ismeretlen. Gimnázium óta ezt csinálom. És persze, hogy tele volt, van zsákutcával. Ahogy a figuráim is, ha fejlődnek is, folyton megbotlanak, hibáznak, és vagy nem találják a legkisebb gyötrellemmel járó megoldásokat, vagy

nem hiszik el, hogy azok volnának azok. Hogy ennél kevesebb fájdalommal, hazugsággal nem lehet.

– *Hogyan emlékszel vissza a nem is oly régen véget ért egyetemi évekre? Mikor dőlt el, hogy az irodalommal való lehetséges foglalatatoskodások közül téged a szépfírás vonz leginkább?*

– Az már gimnáziumban eldőlt. Tanítóképzőn tovább ingereltem magam, és az egyetemre már megjelent kötettel kerültem. Igaz, hogy a *Vízjelek a honvágyról* jórészt senkit nem érdekelt, de mögöttem mégis ott volt. Végig efelől olvastam, tanultam. Az irodalomelmélet kurzusokat így nem volt könnyű abszolválni, de haszontalan sem volt. Sokat profitáltam belőle.

– *Annak ellenére, hogy pályád verskötetekkel indult, a tágabb olvasóközönség inkább prózaíróként ismer, ezzel összhangban tulajdonképpen kritikus konszenzus alakult ki abban a tekintetben, hogy írói képességeidnek megfelelőbb kereteket ad a próza a líránál. Egyetértesz-e ezzel a vélekedéssel? Milyen okokra vezethető vissza a műnemváltás?*

– Nem megy a líra. Nem jön. Azt hiszem, elvesztettem a stílust, a beszédmódot, a mondat ütemét, lejtését is, ha tudtam én ilyeneket versben egyáltalán. Nem röstellem, hogy meg merem fogadni mások tanácsát, hogy figyelek a véleményekre. Mikor Károlyi Csabával hosszan beszélgettünk az *ÉS*-ben, Szilasi László kiragadott egy mondatot. És fölített egy költői kérdést, hogy miért ne motiválhatna egy fiatal alkotót a kánonba kerülés vágya, és legfőképpen miért ne figyelhetne a kritikusai kételyekre, útmutatásokra. Nem azt mondom, hogy gáttalanul mindre. De ha sikerül elhajtani a hiúság gőzét, seregnyi kritikai észrevételből megfogadható tanács generálható. Nekem először kedves tanárom, Fried István mondta, hogy a verssel fel kellene hagynom. Nyilván semmilyen indulat nem vezette. Ahogy optimális esetben a kritikust sem. Nevetségesnek találom a bohém, fél-alkoholista író alakját, aki elszólásokkal jelzi, hogy olvasott ugyan, de az ideológiáktól, elméletektől, interpretációs stratégiáktól szűz, és a kritikusokat elvetélt írónak tartja. Engem igenis befolyásolt a szerkesztők és a kritika véleménye. És bizonyos vagyok benne, hogy azért is alakult így, mert a prózát várták, kérték tőlem, a verset meg óvatosan közölgették. Mára biztos vagyok benne, hogy ez való az alkatomnak. Van türelmem, seggem, szemem, alázatam a prózához, de nincs elég pimaszságom a lírához. Kaptam egy jó tanácsot, vannak ennél rosszabb dolgok is az életben.

– *Az 1999-ben megjelent Angyalkacsinálás című köteted díszletterének alakításában nagy jelentőséggel bír a falusi életre, a paraszti világra való utalásrendszer. A versek eltéveszthetetlen nyelvi rétegét alkotja a népies lexika és frazeológia, a versritmus gyakorta a magyaros ütemhangsúlyt követi. Mennyiben támaszkodtál a könyv darabjainak írásakor szülőfölded számodra közvetlenül megtapasztalt létszemléleti, nyelvi adottságaira? Inspirált-e az újnépies líra, akár a mintakövetés, akár a különbözni akarás értelmében?*

– Ami a lexikát illeti, gondolta a fene. Használtam a saját nyelvem, és sokszor meglepődtem rajta, hogy az adott szó tájszó. Nem tudtam, hogy az. Ami a félig tudatos paradigmát illeti, miszerint személyességet, szenzibilitást, alanyi költészetet vinni a népi díszletek közé, ezáltal egyszerre követni, és megtagadni mindent, ami az úgynevezett népies lírában korábban történt, nos, persze. De ezzel, gondolom,

semmi újat nem mondok. Működtetni a hagyományt, közben originalitásra törekedni. Lehet másképp? Az már az én balszerencsém, hogy többféle hagyományt is működtethetek, keverhetek el *alanyi jogon*. Ami persze ökörség. Vörös Istvánnak csodás, elégikus falusi költészete van, senki sem feszegeti nála, hogy mi a helyzet a népi hatástörténettel. Én rögvest nyelvi és egyéb regisztereket keverek, mixelek. Mintha egy matuzsálem történelmi regényeket írna, és mikor kurrens trendeket használ, azt mondanák, szabályszegően hajózik át paradigmákon, idegen stílusokat békít össze.

– *Mennyiben tartod használhatónak a regionalizmus fogalmát saját szövegeiddel kapcsolatban? Miféle nehézségekkel szembesít a szerző által jól ismert, az olvasóközönség számára alkalmasint inkább idegennek ható zárt világ szokásainak, nyelvhasználatának, történeteinek fölhasználása?*

– Remélem, semennyire nem használható. Olyan közel járunk már a provincializmushoz. Ráadásul afrikai vadástörténetek szerzőjének érzem magam. Hogy megdöbbenő, saftos anekdotákkal dolgozom, annak semmi köze a helyel-közzel egzotikusnak olvasott, értelmezett környezethez, díszlethez. Ha valakit megaláznak, kihasználják testileg, az nem szerelmes földrajz.

– *A magyar prózatörténetben a kisközösségi hiedelemrendszer, cselekvési normakészlet, illetve az ezekkel összeütközésbe kerülő epikus karakter konfliktusára számos emlékezetes példát találhatunk. Ezek közül mintha te legfőképpen Mikszáth és Móricz műveire utalnál. Miért éppen ők váltak számodra izgalmassá?*

– Kijelölt út vitt hozzájuk, de nem volt erőszak. Az utóbbi években inkább Móricz volt a kedves, haragva szeretettel olvastam, sokszor félredobtam, mert nem esett jól, másszor rajongva forgattam. Legutóbb a 19-es naplót, döbbenet és szomorúan. Az okos és kiváló író alamuszi antiszemitizmusát. Elképesztő, hogy gyűlölködés közben sem hagyta el a tehetsége, szépen ír, jól, élvezhetően cetlizik. Egyébként viszont nem vagyok barbár rajongó. A naplóval kivételt tettem, de az utóbbi időben nem olvasok Móriczot. Akár a legtöbbünknek, nekem is mániáim, korszakaim vannak. Jelenleg Móriczon túl, és minden bizonyjal innen.

– *Az először 2001-ben megjelent Pletykaanyu című novellásköteted egyes darabjaiban a szereplők inkább megnyilatkozóként, a személyes és a közösségi történések közvetítőiként, s kevésbé cselekvőként jelennek meg. A címadó novella előadásmódja vagy Schriwanek András eszmefuttatásai a kortárs honi irodalmi kapcsolódásokon túl (pl. Parti Nagy Lajos, Tar Sándor) talán eszünkbe juttathatják Hrabal egyes szövegeit is.*

– Hogyne, már akkor is gáttalanul élveztem a nem gyökerileg közel lévők hatását, imádtam lopni tőlük. Az sohasem veszélyes. Ha túl közel van, annál inkább. Vannak bizonyos szerzők, akiket fekete-listára teszek, ha regényt írok, mert túl erős a befolyásuk. Másokat meg éppenséggel szívesen forgatok, mert idegen alomból vannak, és örömmel másolhatók. Új regényem, a *Doktor urak* alatt nem volt nehéz dolgom, a világirodalomból szemezgettem. Szophoklész, Goethét olvastam, mert az segített, az kellett. Szophoklész hatalmas élmény volt, Goethe még mindig csalódás. Vagy még nem nőttem fel hozzá, vagy már sohasem fogok.

– *Noba novelláid kapcsán a kritika a szociografikus írásmód elemeire vélt bukanni, a magam részéről hangsúlyosabbnak érzem a nyelvhasználatnak azt a sti-*

lizáltságát, mely éppen karakteres és szándékoltnak ható mesterkéltsege miatt töri meg a mimetikus, realiztikus illúziót. Ezeknek a novelláknak az írásakor a történelvezetés, a karakterek plasztikussá tétele, a környezetrajz „hitelessége” vagy inkább a szövegek stílári megalkotása jelentett nagyobb kihívást számodra?

– A figurák hitelessé tétele gyöngeségem... volt. Remélem, helyes a múlt idő használata. Sokat dolgozom együtt filmesekkel, Sándor Pállal a Hunniában, Szőke Andrással, Koltai Róberttel, ők rengeteget segítettek. Ahogy a figurák alakultak. Mikor a *Doktor urak*hoz hozzákezdttem, már megvoltak a karaktereim, nem az öntörvényű mondatok tették őket valamilyenné. Ahogy a cselekmény váza is a fejemben volt. A figurákkal különben nem az volt a bajom, hogy a mimetikus illúziót megtörték, hanem, hogy sokszor a saját, aktuális világomon belül sem voltam biztos benne, hogy léteznek. Azt hiszem, a leggyöngébb alakom a steril férfi az *Isten hozott*ban. Nem jut eszembe a neve, talán nem véletlenül.

– *Míg a Pletykaanyu novellái hangsúlyozottan az ezredvégi magyar vidék kullisszái között játszódnak, ahol már a szereplők mindennapjainak része a tömegkulturális árucikkek fogyasztása, addig az Isten hozott elbeszéli történetének ideje a kommunizmus magyarországi kezdeteitől a kilencvenes évek elejéig terjed. Szükség volt-e a regényírásához historikus kutatásokra, milyen forrásokra tudtál támaszkodni? Munkált-e benned olyan szándék, hogyba csak utalásokban is, de kitérsz a magyar falunak a mondott korszakbeli társadalomtörténeti átformálódására?*

– Ezt a korszakot jól ismertem, és nem akartam a regényt megterhelni felesleges információkkal. A rendszerváltás fontos momentuma az *Isten hozott*nak, illetve az, hogy az elszakadás még előtte, a békülés már utána történik, a hazatalálás már egy másik világban zajlik le, de ez nem domináns motívum. Ahogy idővel a falumítosz is alappá, fundamentummá szelídü. Megvan a világom, már az a fontos, mi történik benne. Arra már nincs hely, és türelem, hogy azzal is foglalkozzam, merre alakult a falu. Őszintén szólva mára nem is érdekel. Imádom a különös embereket, a periféria varázsa örökre megragadott, mert ott olyan eredeti arcokat látni, akik meg merik élni a veszteséget. Az internet teli van szakibácsik tréfás videóival. Miközben nevetnek rajtuk, sztárolják őket. Velük még történik valami. Egy narratíva nélküli, steril világ szomjazza a cselekményt, a veszteséget, a tragédiát, és a függetlenséget.

– *A rövidebb prózaformák után miért döntöttél a regényírás mellett? Mikor alakult ki az Isten hozott végleges szerkezete?*

– Többször emlegettem már, hogy a *Klein-napló* című novellaciklusnak egyetlen sora sem maradt. Azt a ciklust különben Dérczy Péternek köszönhetem, és végtelenül hálás vagyok neki. Ő ragadott ki a *Pletykaanyu*-botrányból, és parancsolt rám, hogy dolgozni kell. Így született a *Klein-napló*. A két elbeszélős, kihagyásokra, elhallgatásokra, titkokra építő struktúra nem változott gyökeresen, még ha minden mondat ki is cserélődött. Megvolt a világ, és hogy az elbeszélőt a környezet történései jellemzik majd. A három-négy folytatásokban közölt családtörténet elsőre anekdoták csalamádéjának is tűnhet. Pedig vannak csomópontok, központi figurák, melyek mind az elbeszélő sorsát befolyásolják.

– *A regény kritikusai a szöveg föltétlen erényei közé sorolják a remek helyzetremtő és alakformáló képességről tanúskodó különös eseteket, anekdotákat, emléke-*

zetes kalandokat. Az Isten hozott legnagyobb létje éppen az, hogy ezeket az önmagukban kerek történeteket mennyiben tudja regénnyé formálni a főszereplő sajátos, az Oidipusz-mítoszra is rájátszó önkeresése. A közbeékeltsztorik és a keretként is fölfogható „nyomozástörténet” megformálása két különböző fázisát jelentették a munkának?

– Erről van szó. Hiszem-e vagy sem, hogy a panoráma-kép a látószögről beszél, mert a nézőpontot mutatja meg, vagy fene az objektívbe, mégis csak az a fontos, amit látok. Számomra ez szükségszerűen szerves egész. Az Isten hozott egyre szűkülő teréből nincs kitörés, a történetek mind egy irányba visznek. A látószög pedig a maga esetlegességében is jellemző. Az elhallgatások, a hazugságok, a végén felszínre kerülő tények mind körkörösé teszik a regényt. Ez valakinek vagy tetszik, vagy nem. Talán emiatt mondják, akik szeretik, hogy miközben élvezetes, nem mindig könnyű olvasmány.

– *A regény világára és nyelvére egyaránt jellemző a kevertség: egymást váltja a mítikus és a profán, a spirituális emelkedettség és a talponjáró köznapiság, az archaikusnak ható, ószövetségi fordulatok és a naturalisztikus, a testiséget tematizáló passzusok. Ez a kettősség az ember köztes helyzetét, egyszerre szellemi és materiális determináltságát hivatott hangsúlyozni vagy inkább azt a fajta össze nem illést, amely a főszereplő és a közösség között létesül? Hatottak-e rád ebből a szempontból olyan szerzők, mint pl. Gion Nándor vagy a mágikus realistának mondott dél-amerikaiak?*

– Szerintem igen. Gion *Virágos katonája* nagy olvasmányélményem. A dél-amerikaiak közül főleg Marquez. Ami a folytonos kettőségeket illeti, nem tudom a környezetemet másmilyennek látni. Ilyen. A kocsmából a templomba és vissza. A temetés szakrális esemény, de közben meglátod, hogy szerettedet elfelejtették kicsomagolni a nejlonból. Kevés volt a halottmosóknak a borraivaló.

– *Miközben konokul tartja magát az a vélekedés, hogy magyarul nehéz olyan érzékenyen telített szöveget írni, mely sem az erotikus ponyva kliséit, sem a pornográfia direkt egyértelműségét nem használja, ugyanakkor mentes a túlzott körülményeskedéstől is, addig a te szövegeidben hangsúlyosan és nagy nyelvi kreativitással jelenik meg a szexualitás témaköre. Mi a magyarázata e kitüntetettségnek? Milyen bagyományokra, nyelvhasználati módokra tudsz ebben az összefüggésben leginkább támaszkodni?*

– Mindig zavart a klasszikus irodalom prüdériája. Hogy e prüdéria feltörése benne van a levegőben, nem kérdés. Mást is zavar, és egyértelmű: az érzékiség, a szexualitás, de még a perverziók ábrázolása sem feltétlenül pornográfia, merthogy tükröződik benne teljes egyéniségünk, lelki életünk minden titkos folyamata. Az *Anna Karenina* döbbenetes hátránya, hogy egy olyan korban született, mikor erről még nem volt ildomos szólni. Milyen csodás lenne tudni, hogyan bizonytalannodnak el Tolsztoj figurái az ágyban, hogyan változnak a dominanciák. Mi a különbség egy lopott és egy törvényen kívüli pásztoróra között? Ami a nyelvet illeti, egyesek szerint a lexikális prüdériát is el kellene söpörni, vagyis nevének kell nevezni a dolgokat. A pina az pina. Ezzel nem értek egyet, ha ölnek nevezem, akkor is tudható, miről beszélek, és mégsem nuncikáztam vagy orvosi kifejezéseket használtam. Ez persze kényes ügy, a stílus mindig az.

– Milyen szövege(ke)n dolgozol mostanság? Mikorra tervezel új könyvet?

– Hajtottam magam az utóbbi időben. Két forgatókönyv után befejeztem a már emlegetett regényt, legalábbis nulladik verzióban a végére értem, most ismét az elején vagyok. Az első fejezet második feléből olvasható itt egy részlet. A *Doktor urak* stílusa, világlátása, mondatainak lejtése nem nagyon más, mint ami az *Isten hozottból* ismerhető. Ami különbözik, az a hagyományos cselekményépítés, klaszszikus időrend, hogy nem anekdotákból épül a szerkezet, egyközpontú. Tartalmilag pedig szintén van egy jókora differencia. Nem a falumítoszt gyarapítja.

– Írásaidban visszatérő motívum a horgászat, ugyanakkor bizonyos részletek kétségessége, mint például a „béka-csalival való csukázás” vagy az „ideiglenesen betiltott fenekezés” kissé elbizonytalanított abban a tekintetben, hogy éppen kedvenc időöltésedet. A prózaírás, legalábbis ahogy az a prózaírók vallomásai alapján tudható, rendszeres napi, gyakorta meglehetősen gyötrelmes munkát igényel. A Bárkánál betöltött szerkesztői állásod is az irodalmi közülethez köt. Milyen tevékenység, esetleg szenvedély az, ami segít eltávolodni mindettől?

– A horgászat semmi esetre, a Bárkás barátaim mániákus, számomra érthetetlen örülete, hobbija. Nekem a film, a színház, az utazás segít. A cselekmény. A narratív struktúrák pihentetnek. A megfigyelés. Ez alól csak régi szerelmem, a népzene a kivétel. A táncházban éppen az a jó, hogy nincs előzmény, minden önmaga eredete és következménye. Van egy csodálatos méhkeréki, de Eleken is játszott régi stílusú román népdal, a címét sajnos nem tudom, Méhkeréken a Batuta alatt játsszák. Amikor azt hallom, néha tudok nem gondolni semmire. Kivételes pillanat.

